

DOJÍMAVÝ PRÍBEH STANISŁAWY LESZCZIŃSKEJ

Magda
KNEDLER

PÔRODNÁ SESTRA
Z AUSCHWITZU

Ljndeni

Pôrodná sestra z Auschwitzu

Vyšlo aj v tlačovej podobe

Objednať môžete na
www.lindeni.sk
www.albatrosmedia.sk

Lindeni

Magda Knedler

Pôrodná sestra z Auschwitzu – e-kniha

Copyright © Albatros Media a. s., 2022

Všetky práva vyhradené.
Žiadna časť tejto publikácie nesmie byť rozširovaná
bez písomného súhlasu majiteľov práv.

ALBATROS **MEDIA**

PÔRODNÁ SESTRA
Z AUSCHWITZU

Magda
K N E D L E R

PÔRODNÁ SESTRA
Z AUSCHWITZU

Ljndeni

Prológ

August 1944

Mama s Rebekou

„Prečo som vás nevidel? Ako je to možné? V júli? Akože som vás v júli prehliadol?“

Doktor hovorí pokojne a pomaly, akoby si vychutnával zvuk svojich slov. V skutočnosti je trochu podráždený. Do tváre sa mu postupne vkráda hnev. Najprv zmizne vlúdny úsmev, potom mu zľahka – nespokojne, ba smutne – povädnú kútiky úst, alabastrová pleť zmení farbu, zružovie, oči sa prižmúria, pokožku rozbrázdia vrásky. Dá sa povedať, že doktor nebadane oškaredie. Nebadane, pretože neskúsené oko si zmeny nevšimne. Ovláda sa. Ony ho už však vedia prečítať.

Rebeka stojí mlčky so sklonenou hlavou. Má veľké brucho. Stanisława sa domnieva, že pôrod je na spadnutie. Doktor chodí sem a tam, tri kroky vpravo, tri kroky vľavo, tri kroky vpravo, tri kroky vľavo, až sa napokon opäť zastaví pred Rebekou.

„Dobre,“ zvýši hlas, samozrejme, znova len nebadane. „Dobre. Porodíte.“

Obráti sa bokom k pacientke a čosi potichu vysvetlí svojej asistentke, českej väzenkyni a lekárke z povolania. Potom odíde. Ženy si s úľavou vydýchnu, ale na tvári českej lekárky sa zračí napätie.

„Čo vám povedal?“ spýta sa Rebeka nesmelo.

„Že ti po pôrode obviažu prsia.“

Aj Češka odíde. Zmätená Rebeka si až po chvíli uvedomí zrejmy súvis medzi zabandážovanými prsiami a nemožnosťou kŕmiť dieťa. Neplače. Je smrteľne bledá a vystrašená. Dovlečie sa k pričniam, sadne si, oprie lakte o kolená a ukryje tvár do dlaní.

Stanisława sa jej sústredene prizerala. Rebeka je mladá a výnimočne pekná. Dnes vyvolala hotovú senzáciu, pretože ako jedna z mála opustila tábor a vrátila sa doň. Do doktorovho príchodu stihla ostatným v skratke porozprávať o svojej nezvyčajnej ceste. Do lágru prišla z Terezína v decembri minulého roka. Pre terezínskych Židov sa na druhej strane koľajníc v sektore B II-b vytvoril rodinný tábor, ktorého „očista“ sa začala v marci. Stanisława počula, že ako prví sa porúčali ľudia zo septembrových transportov. Jedného dňa po rannom apeli Nemci ostatným prikázali vrátiť sa do blokov, potom osoby zo septembrových transportov presunuli do niekoľkých prázdnych barakov a neskôr na sektor B II-a, do prázdneho karanténneho tábora. Navraveli im, že pôjdu pracovať. Časť z nich sa vrátila späť na B II-b, ale po zvyšných prišli nákladné autá. Odvtedy ich nikto nevidel.

Nie všetko, o čom sa v tábore šušovalo, sa zakladalo na pravde, no verzia, že ľudí odviezli do Krematória III, znela pravdepodobne. Zvesti sa medzi väzňami rýchlo šírili. Vravelo sa, že ľudí nakladali na autá po osemdesiatich, že esesákom pomáhala početná skupina nemeckých a poľských kápov. V krematóriu vraj skončilo vyše tritisíc väzňov. Pri pohľade na pece ich údajne ovládol strach a vôbec sa nevzpierali. Na smrť šli krotko a bez odporu, akoby sami neverili tomu, čo ich čaká. Stanisława počúvala a pohľadom občas zabúdila cez drôty na druhú stranu lágru, za koľajnice. Terezínsky rodinný tábor, cigánsky tábor... Ani jeden už neexistuje.

Rebeka hovorila, že spočiatku sa jej darilo rastúce brucho ukryvať, no vtedy v marci prvýkrát pomyslela na koniec. Ako všetci. Každý žil v strachu, že sa situácia zopakuje, že decembrový transport postihne po uplynutí šesťmesačnej karantény rovnaký osud. Jedna z väzenkýň Cecilia prirovnala tábor k po-

tápajúcej sa lodi. Naozaj sa potápali. Veľmi pomaly, čo robilo život v koncentráku ešte neznesiteľnejším. Aj Rebeka čakala na smrť, hoci umierať sa jej nechcelo. Pri pohľade na brucho však o svojom osude vôbec nepochybovala.

V júli ohlásili ďalší presun. Väzni podstúpili selekciu. Všetci dúfali, že mladých a silných tentoraz skutočne pošlú pracovať. A naozaj, prvých vyselektovaných mužov odviezli na rampu, kde dostali prídely chleba, margarínu a klobásy. Potom ich nahnali do vlaku a odviezli. Ženám to vlialo nádej. Rebeka si pomyslela, že možno predsa len prežije.

Prikázali im však vyzliecť sa donaha a prejsť sa pred Mengelem a dvoma esesákmi. Bola v ôsmom mesiaci a vypuklé brucho nemohlo nikoho nechať na pochybách. Sledovala plynulé pohyby doktorovej dlane, vpravo a vľavo, život a smrť. Aké to bolo jednoduché. Dokonca sa usmieval. Pohvizdoval si. Rebeka nevedela rozoznať melódiu, pretože ju ohlušoval tlkot vlastného srdca. Pred ňou šli urastené mladé dievčatá. Rozhodla sa zariskovať a poprosila ich, aby ju vzali medzi seba a aspoň čiastočne zakryli. Dievčiny sa zhrčili do tesného kľbka, jedna spredu, dve zboku, Rebeka v prostriedku. Všetky spolu vyzerali pekne, zdravo a mlado. No v Rebeke rástol pocit beznádeje. Určite im prikážu rozdeliť sa a prejsť okolo samotne, jedna za druhou, vpravo, vľavo...

Neprikázali. Vzpriamené, so vztýčenými hlavami prepochodovali pred esesákmi a Mengelem, ktorý len mávol rukou. Nemohla tomu uveriť. Keď sa zhrkli pri stene umyvárne spolu s ostatnými, ktorým dovolili žiť, rozplakala sa. Uvedomila si, ako blízko sa ocitla smrti, a niečo sa v nej zlomilo. Nevedela, ako dlho ešte vydrží. Čo bude teraz a čo potom, keď nadíde deň pôrodu? Jedno však vedela s istotou – chce žiť.

Bola taká mladá. Nemala ani dvadsať. Predstavovala si to inak. Prvú lásku, prvé manželstvo, prvé tehotenstvo. Do dospelosti mala predsa vkročiť postupne, nie do nej vtrhnúť tak náhle a brutálne. Stratila všetky ilúzie. Náhle sa stala skúsenou a prefikanou starenou, ktorá všetko vie a nič ju nezaskočí. Musela prejsť cez rozum Mengelemu. Transport, v ktorom sa ocitla, mal namierené do Hamburgu. So svojím veľkým bruchom šla odpratávať trosky. So svojím veľkým bruchom vstávala nevyspaná a na smrť unavená si líhala spať. So svojím veľkým bruchom prosila vedúcu bloku, aby o tehotenstve nikomu nehovorila. Čo bude, bude, ale možno ešte jeden deň, možno ešte chvíľu sa jej podarí žiť... Raz však do baraku prišiel lekár a spýtal sa na choré väzenkyne. Vedúca bloku oznámila, že u nej žiadne nie sú, vie iba o jednej tehotnej. Rebeka si znova pomyslela, že nastal jej koniec. Čo iné mohlo nasledovať?

Na komandatúre jej povedali, že u nich v Hamburgu sa pracuje, a kto pracovať nemôže, musí odísť. Keďže ona vo svojom stave veľa nezmohla, v sprievode dozorcov ju poslali vlakom do Ravensbrücku. Mala na sebe plášť s krížom namaľovaným na chrbte. V Ravensbrücku Rebeke napadlo predstierať pôrodné bolesti. Nabrala odvalu a požiadala o rozhovor s hlavnou dozorkyňou *Oberaufseherin*. Povedala jej, že je v pokročilom štádiu tehotenstva, pôrod je už na spadnutie, bojí sa a že by chcela zostať a porodiť tam. Hocičo, len nie Auschwitz. Poslali ju teda do táborovej nemocnice, ale ani tam sa príliš dlho neohriala. Pôrodné bolesti nemohla predstierať donekonečna a v auguste do Ravensbrücku prichádzali početné transporty Poliek z evakuovanej Varšavy. Tábor bol preľudnený. Preto po Rebeku prišiel esesák a zakrátko už šla vlakom späť do Auschwitzu.

Tam sa na Rebeke napriek všetkému usmialo šťastie. Strážnik, ktorý ju priviedol, nevezal so sebou žiadne dokumenty. Povedal len, že má tehotnú väzenkyňu s auschwitzovským tetovaním, ktorú priviedol späť. Rebeke vedela, že je čas obeda. Esesák za pracovným stolom sa tváril netrpezlivo.

„Meno a priezvisko!“

Rebeke sa zahmlilo pred očami. Uviedla falošné meno, české. Samozrejme, mala číslo. Samozrejme, určite sa nachádzala v evidencii. Esesák premáhal zívanie a pýtal sa ďalej.

„Matka? Otec? Žid?“

„Nie.“

„Nie si Židovka?“

„Nie.“

Po chvíli začula: „*Frauenlager*.“ Od úľavy jej až prišlo zle a zakrútila sa jej hlava. Do ženského tábora, nie do plynu. Ešte chvíľu, ešte jeden deň, ešte si trochu požiť.

Keď sa to o nej roznieslo, v pôrodnej miestnosti ju obkolesili ostatné väzenkyne. Ako to, že je späť? Ako sa dá z Auschwitzu odísť a vrátiť sa? Ako sa jej podarilo prežiť s tým bruchom? Veď ju mali poslať celkom inam. Vtedy prišiel doktor. Bol podráždený, lebo ušla jeho pozornosti. Len nebadane podráždený, samozrejme.

Stanislawa sa Rebeke prizera so zmesou súcitu a obáv. Vidí, ako jej silná túžba po živote ustupuje rezignácii. Podíde k nej a prihovori sa jej. Rebeke sa najprv uzatvára v mlčaní, ale po chvíli zdvihne hlavu a rukávom si utrie oči a nos. Potom prezradí svoje pravé meno a totožnosť. Nie je Češka Marie, ale česká Židovka Rebeke. Do tábora prišla z terezínskeho geta, kde prišla o nevlastnú matku, sestru aj otca.

„V Terezíne som spoznala svojho manžela,“ vraví. „Mala som len devätnásť. Azda som sa previnila, že som myslela len naňho? Môj otec mal továreň, mali sme pekný, veľký byt, dostatok peňazí, žilo sa nám dobre. Ako sa dalo čakať, o všetko nás pripravili. Jedného dňa človek z SA s hákovým krížom na rukáve nepustil otca do fabriky. Povedal mu, že továreň mu už nepatrí. Len tak. Ocitli sme sa na dlažbe, lebo v zmysle nového zákona sa niekto zo dňa na deň rozhodol vziať nám celé živobytie. Právo začalo ľudí deliť na lepších a horších. Utiekli sme teda. Túlili sme sa po statkoch. Otec poukryval dobytok u kresťanských priateľov v nádeji, že sa poň jedného dňa vráti.“

Rebeka sa odmlčí, poťahuje nosom. Zhlboka dýcha. Dotýka sa brucha.

„Musela som na to stále myslieť. Ako nám všetko zobrali a kázali nám žiť v jednej izbe s ďalšími rodinami, kde sme si namiesto postelí museli vystáčiť s matracmi na zemi. Ženy oddelili od mužov a ja som netušila, ako sa skontaktujem s vlastným otcom. To však prišlo o niečo neskôr. Najprv bol on, môj snúbenec. Jeho práca mu umožňovala voľný pohyb po gete. Mohli sme sa teda stretávať. Lúbila som ho. Zrejme... zrejme viac než vlastnú rodinu.“

Rebeka pozerá Stanisławe do očí. Dodáva, že koncom štyridsiateho druhého určili jej rodinu na transport kamsi na východ. Nevedela, čo si má pod slovom „transport“ predstaviť, ale, prirodzene, nechcela odísť. Nie preto, že sa bála alebo nevedela, čo ich na ceste čaká, ale preto, že jej snúbenec mal ostať v Terezíne.

„Šlo mi puknúť srdce od žiaľu. Samozrejme, chcela som byť s rodinou, no ešte väčšmi som túžila zostať so svojím milým. On v zozname transportu nebol. Vtedy som dostala

nápad zosobášiť sa. Kašľala som na okolnosti, kašľala som na neistotu, čo s nami bude. Tešila som sa. Susedka z vedľajšieho matraca mi dala svoj snubný prsteň, aby som si mala v deň svadby čo nastoknúť na prst. Používala som manželovo priezvisko, hoci som si ani neoverila, či náš sobáš niekde zaregistrovali. Bolo mi to fuk. Rátala sa prísaha pred rabínom a skutočnosť, že môžem zostať s manželom. Otca, nevlastnú matku aj sestru odviezli. Už som ich nikdy nevidela. Ani nevidím. Pravda?“

Stanisława mlčí. Takých príbehov už počula. Chcela by dievčatám vliať nádej, uistiť ich, že všetko dobre dopadne, že sa vrátia domov, nájdu rodičov, súrodencov, snúbencov, manželov, stratených priateľov. Nechce im však klamať. Môže im sľúbiť, že sa za ne pomodlí, no to od nej nepotrebujú. Chcú niečo hmatateľnejšie než modlitbu. Niečo zakorenené v tomto svete, čo by im umožnilo bez strachu prežiť do zajtra.

Rebeka sa znova dotýka brucha, prechádza si po ňom dlaňou, skôr skúmavo než nežne. Mierne sa zamračí. Dieťaťu je čoraz tesnejšie, potrebuje viac priestoru.

„Manžel nám vybavil izbičku v podkroví. Nasťahovali sme sa do nej a začali spolu žiť. Spočiatku sme sa milovali iba platonicky, nič som o tých veciach nevedela, len som si všeličo predstavovala, snívala som... Viem, mala som si dávať pozor a počkať. Mala som vedieť, že s mužom skôr či neskôr otehotniem. Žila som predsa v gete, bol už štyridsiaty tretí rok, hovorilo sa o transportoch a v septembri naozaj jeden odišiel. Veľký. Mohla som si teda domyslieť, že budú nasledovať ďalšie a že aj nás vyvezú. Nedomyslela som to. Nedávala som si pozor a nepočkala som. Potrebovala som nehu. Dotyky, bozky. Keď ma nimi zahŕňal, zabúdala som na tesné podkrovie

a špinavý matrac v tmavom kúte. Vtedy sa naša kutica menila na kráľovský palác. Milovala som ho z celého srdca. Po čase som otehotnela.“

Stanisława stále mlčky počúva. Z času na čas zľahka prikývne a vyčaruje vlúdny, vážny a trochu smutný úsmev. Vždy si všetkých vypočuje v tichosti, čaká na posledné slovo, na bodku. Až potom sama prehovorí. Rebeka odtiahne dľaň od brucha a pokračuje v rozprávaní. Vraví, ako sa v Terezíne pokúšala vyučiť za zdravotnú sestru a nejaký čas dokonca pracovala v nemocnici, no tam do jej opatery smerovali najmä starí, chorí a umierajúci. Vtedy sa prvýkrát ocitla zoči-voči smrti. Pohľad na mŕtve telá a široko rozďavené oči ju desil. Nemohla spávať a stále plakala. Chcela žiť a musela pozeráť na smrť. Nedokázala to uniesť. Našla si prácu v kuchyni, pretože tam sa ľahšie dostala k jedlu. V gete vedeli o hladé svoje.

„Spievala som v tej kuchyni české pesničky. Všetky sme ich spievali.“

„A nezaspievaš nám niečo teraz?“ navrhuje Stanisława.

Rebeka spočiatku váha, ale napokon zaspieva českú pieseň o tom, že ani v tom najhoršom netreba klesať na duchu. Hoci je všetko ponuré, ráno prichádza nový deň a s ním aj nová nádej na návrat domov. Melódia z geta. Rebeka sa odmlčí, vraví, že pieseň znie lepšie s akordeónom, a pobáda Stanisławu, aby si ho predstavila. Nie je na tom nič zložité. Aj Stanisława zbožňuje hudbu, preto si bez ťažkostí vybaví pieseň v sprievode hudobného nástroja. V Rebekinom podmanivom alte znie vážnosť a smútok.

„Napokon nás deportovali na východ, ako sľubovali. Prišli sme sem. Až neskôr som sa dozvedela, aké sme mali šťastie, že v sprchách bola voda a nie plyn. Mohla som si nechať svoje šaty,

neoholili ma, večer som smela vyjsť von a prehodiť zopár slov s manželom. Neverila som na plynové komory ani krematóriá, hoci sa o nich šepkalo. Potom som však zacítila ten odporný zápach. Tu sa mu nedá vyhnúť. Akoby do všetkého vsiakol, akoby tvoril neoddeliteľnú súčasť tohto miesta. Až vtedy som uverila. Rástlo mi brucho a s ním aj môj strach a akési zúfalstvo, túžba prežiť za každú cenu. Veľmi, veľmi som sa chcela zachrániť.“

„Už nechceš?“ spýta sa Stanisława.

Rebeka sa krátko zamyslí a pokrúti hlavou.

„Teraz mi je už všetko jedno. Počuli ste, čo povedal.“

Stanisława počula, ale nikdy nevedela dobre odhadnúť doktorove pravé úmysly. Správal sa veľmi rozporuplne. Často dokázal človeka prekvapiť – v pozitívnom aj negatívnom zmysle. Rebeka ho však vyviedla z miery. Pripadal si pred ňou oklamáný, málo ostražitý. Slabý.

„Zrejme to už na mňa prišlo,“ záupie dievča a ako na povel sa zohne v páse.

Stanisława vstane z prične a na peci rozloží špinavú deku, lebo inú dnes nezohnala. Pomôže Rebeke vstať, vidí jej mokré, ufúľané šaty, jej spotené čelo. Má kúsok gázy pre dieťa a trochu ušetrenej vody vo vedre. Plánuje ňou umyť drobca po pôrode. Vyberie ruženec, ktorý kdesi zohnala, a začne sa modliť. Potom kladie Rebeke na srdce, že nezávisle od rozhodnutia doktora musí dieťaťu pomôcť na svet. Treba dýchať, spolupracovať, zostať pri vedomí. Nevzdať to.

Rebeka porodí dievčatko. Stanisława ho umyje, zabalí do gázy a položí k matke. Rebeka plače. Je biela ako stena a celá bez seba od strachu. Stanisława sa horúčkovito modlí, tak horúčkovito, ako zrejme ešte nikdy. Premkne ju náhly paralyzujúci chlad.

Na druhý deň príde doktor. Pozerá na dieťa, na Rebeku. Potom s úsmevom povie sestre: „Postupujte podľa pokynov, prosím.“

Rebeke obviažu prsia, aby nemohla dojčiť.

Pocit chladu naberá na intenzite. Stanisława si trie ruky, chúli sa. Rebeka na nich tupo pozerá. Na lekára a pôrodnú sestru. Akoby ich pohľadom prosila o pomoc. Skutočnú moc má doktor, ale v jeho očiach sa zračí prázdnota. Po jeho odchode sa ženám stretnú pohľady. Obe vedia, že z danej situácie niet východiska.

Stanisława pozorovala Mengeleho už veľakrát. Zdá sa jej, že tentoraz prekročil určitú hranicu, za ktorou už nič neexistuje. Žiadne pravidlá, žiadne hodnoty. Možno ju však prekročil už dávno. Preto sa usmieval. Dieťa preňho nepredstavovalo malého človeka, zárodok nového príbehu, ktorý sa postupne naplní obsahom. Bolo preňho iba pokusným králikom. Necítil nič okrem zvedavosti.

Rebeka s dcérou ležia vedľa seba na prični. Matka so zabandážovanými, ubolenými prsiami a stúpajúcou horúčkou. Dieťa chradne a plače od hladu. Doktor ich každodenne navštevuje, pozoruje, kýva hlavou, robí si poznámky, odchádza. Rebeka sa dotýka bandáže na prsiach, zatína zuby, fyzické utrpenie znáša v tichosti. Snaží sa kŕmiť dieťa táborovou polievkou a kúskami chleba. Vie, že je to nanič, že to nie je strava pre novorodenca. Maličká plače a postupne matke mizne pred očami. Jedného rána počas doktorovej návštevy sa Stanisławe zdá, že už dlhšie nevydrží. Chce niečo povedať, azda poprosiť, azda ho napomenúť, trochu ako syna alebo mladšieho brata, ktorý zabudol, čo je to ľudskosť. On ju však predbehne.

„V poriadku,“ povie Rebeke a ukáže na dcérku. „Zajtra budete obe pripravené. Prídem po vás.“

Prídem po vás môže znamenať všeličo, ale určite nič dobré.

Rebeka pozrie Stanisławe do očí.

„To je koniec. Tentoraz už naisto.“

To je koniec a tentoraz plače Rebeka, lebo dieťa už nemá sily. Malé pľúca melú z posledného, hrud' sa sotva dvíha, viečka klesajú, hrtan horko-ťažko vydáva tiché zvuky. Rebeka plače čoraz hlasnejšie, zmätene kričí, že chce žiť, že umrie, že nevie, či chce žiť, že sa bojí, že nechce umierať, potom že chce umrieť, pretože už dlhšie nevydrží, a vzápätí prosí o ďalšiu šancu, aspoň o jeden deň. Čo s ňou bude? Kam sa podeje s dieťaťom? Prečo musia umrieť? Prečo sa to deje?

Nie je prvá v takom stave. S vedomím blížiacej sa smrti sa každý vyrovnáva inak.

Prichádza česká väzenkyňa, lekárka. Hovorí s Rebekou, pýta sa, čo sa deje. Kamsi odbehne a o chvíľu sa vráti s injekciou. Stanisława zmeravene načúva.

„Som lekárka. Prisahala som, že budem zachraňovať životy, preto to musím pre teba spraviť. Daj to dieťaťu.“

Žena podá Rebeke striekačku.

„Čo je to?“

„Morfium.“

„Vezmite si to. Nemôžem... neurobím to...“

„Pozri na svoje dieťa. Je s ním amen. Ale ty máš ešte šancu.“

Stanisława sa im otočí chrbtom, šepká si svoju modlitbu, znovu vrúcne, najvrúcnejšie, ako vie. Počuje vzlyky, kvílenie, zrýchlený dych matky, kroky odchádzajúcej lekárky. Potom nastane ticho.

Ráno vyjdú na scénu rovnakí herci, ako vždy. Počítanie. Vynášanie tiel pred barak. Riedka ovsená kaša z vodnatého mlieka. Jedny ju popíjajú malými dúškami, aby trochu upokojili žalúdok, iné sa vrhajú na polovicu svetlej žemle. Raňajkový prídok pre tehotné. V ostatných, „normálnych“ blokoch sa podáva kúsok mazľavého chleba a bylinný čaj.

Prichádza aj on. Ako zvyčajne bezchybne oblečený a učešaný, v lesklých dôstojníckych čižmách. Žiarivo sa usmieva ako filmový zvodca. Podíde k Rebeke.

„Dobry deň. Kde máte dieťa?“ spýta sa.

„Umrelo.“

Doktor sa zvrtnie na päte a zamieri k východu. Zrejme si chce obzrieť telo. Kým je preč, Stanislawa od napätia rozboľia všetky svaly. Mengele sa vracia. Jeho rezký krok pripomína chôdzu športovca.

„Škoda,“ povie Rebeke. „Ale mala si šťastie.“

Odchádza, odchádzajú aj ostatní účinkujúci každodenného táborového predstavenia. Stanislawa pomáha dievčaťu zo špinavých obväzov. Rebeku bolí celé telo, potláčané kŕmenie vyústilo do zápalu a ďalšieho záchvatu horúčky. Stará bandáž je tvrdá ako sadra. Treba ju nahradiť novou, znovu obviazať prsia, aby sa ďalej bránilo laktácii.

Rebeka už neplače. Jej strhaná bledá tvár prezrádza odovzdanosť.

„Naozaj som mala šťastie?“ spýta sa. „Neviem. Neviem.“

Jedného dňa ju odvedú. Stanislawa sa neskôr vypytuje, kam šiel jej transport a dozvedá sa, že Češku pravdepodobne odviezli do pracovného tábora pri Lipsku. Myslí na ňu každý deň. Na ňu aj na všetky ostatné.